

Данијела Р. ПЕТКОВИЋ*
Институт за књижевност и уметност
Београд

Оригиналан научни рад
Примљен: 8. 11. 2022.
Прихваћен: 22. 2. 2023.

ФОЛКЛОРИСТИЧКИ АСПЕКТ ПУТОПИСА СРБИЈА: *ЗЕМЉА И СТАНОВНИШТВО ОД РИМСКОГ ДОБА ДО КРАЈА XIX ВЕКА* ФЕЛИКСА КАНИЦА

Заокружен поглед на полувековна проучавања Краљевине Србије из друге половине XIX и с почетка XX века дао је Феликс Каниц у тротомним редигованим белешкама са својих путовања по Балкану, од којих су код нас преведене прве две књиге, под насловом *Србија: земља и становништво од римског доба до краја XIX века*. Овај путопис, као добар пример граничног, флуидног, хибридног жанра, који подразумева прожимање бројних хуманистичких дисциплина, донео је важна запажања о историји, географији, археологији, архитектури, култури и традицији српског народа. У раду ће бити речи о фолклористичким аспектима Каницовог путописа. Он осим очекиваних етнолошких секвенци о свакодневном животу, обичајима и веровањима људи са којима се сусретао, у литерарно-публицистичко ткиво свог истраживања инкорпорира и неке жанрове фолклористике у ужем смислу речи, као што су нпр. културноисторијска предања или епске песме. Посебно ће бити речи о функцији оваквих фолклорних микрожанрова које Каниц самерава са званичним историјским чињеницама или којима илуструје етнопсихолошки профил српског народа.

Кључне речи: Феликс Каниц, путопис, фолклористика, предања, усмена поезија, етнолингвистика, етнокореологија, етномузикологија, етнопсихологија.

Аустроугарски археолог, етнолог, географ, картограф, историограф, путописац, есејиста, сликар, члан Српског ученог друштва, Српске краљевске академије, Краљевске саксонске академије наука и носилац више медаља и одликовања за науку и уметност – Феликс Каниц, готово цео свој радни век, преко четири деценије, посветио је проучавању културно-историјског наслеђа и социо-политичких и привредних прилика Балкана, а нарочито обреновићевске Србије из друге половине XIX века. У Србији је боравио у више наврата, пропутовао све њене округе, а стечена знања и искуства с терена

* petkovic.danijela@yahoo.com

преточио у бројне студије, од којих су за нас најзначајније две монографије – не баш најбоље прихваћена од стране наше научне јавности – *Србија* из 1868. г., резултат његових путовања по нашим крајевима од 1859. до 1867. г. и знатно редигована и допуњена *Краљевина Србија и српски народ од римског доба до данашњице*, настала после путовања по Србији од 1887. до 1889. г. и објављена у три дела – први 1904. г., а други и трећи после Каницове смрти, 1909. и 1914. г., од чега су код нас преведени само први и други том, под донекле измењеним насловом – *Србија: земља и становништво од римског доба до краја XIX века*.¹

Ово двотомно издање је много успелија, проширена, сумарна монографија о прошлости Србије, археолошким римским и средњовековним остацима на њеном тлу и социјалним, политичким, културним и привредним околностима којима је Каниц био сведок, од повратка Обреновића на власт, па до пред крај њихове владавине. Уобличена је као путопис у 36 поглавља, симетрично подељених на две књиге, а свако поглавље покрива једну географску регију кроз коју аутор путује, првенствено трагајући за археолошким локалитетима. Схематично излагање обавезно садржи географску локализацију, кратак историјат краја од најстаријих до новијих времена, детаљне описе архитектуре и артефаката, често испраћене скицама и цртежима, потом и актуелне податке о становништву и његовој делатности. Упркос овом доследном обрасцу, монотонија је избегнута кроз исто тако бројне приповедне и лирске секвенце, у којима Каниц описује пределе или преноси путничке догледности, личне утиске и коментаре поводом сусрета са људима. Исти ефекат имају и неретки фолклористички пасажии из различитих дисциплина, било да се односе на грађу, било да су белешке о различитим аспектима народног живота или примери за осветљавање етницитета.

Путопис као гранични, флуидни, хибридни жанр, подразумева прожимање бројних хуманистичких дисциплина, а кад је реч о фолклористичким, најлакше инкорпорира етнолошко-антрополошку грађу. То је и овде случај, с напоменом да се о грађи у поменутом Каницовом делу може само условно говорити, јер је он нигде не представља ни подробно ни потпуно, чак ни када је преузима из познатих извора, нити када је директно црпе са терена. Представљање грађе није његов циљ, она је само илустрација онога о чему говори, повод за разматрање и проверу података. Зато је углавном износи штуро, у неколико редака, препричава је сажето, а понегде је само помиње. Како му је циљ проучавање историјских споменика (Каниц 1985а: 425), трага за запретеним римским путевима и разрушеним кастелима, па се најрадије осврће на културноисторијска предања. Најбројнија су она о пореклу и градитељима старих градова и цркава; она су често полазиште и први путокази

¹ Рецепција Каницових студија о археолошком, културно-историјском наслеђу и приликама на Балкану у другој половини XIX века, од почетка је у Србији била проблематична. Томе су највише допринеле негативне оцене Валтровића, Цвијића и Руварца (Радовић 214–215), иако је Каниц „можда највише допринео да културни свет Европе, средином прошлог века, боље позна територију ондашње Србије с једне, а историју, уметност, културу, цивилизацију и тежње српског народа оног доба с друге стране” (Васић 1929: 594).

при истраживању или пак контрапункт веродостојним записима и другим историјским изворима, јер „у току векова знатно мењана и искривљавана, често крију успомену на неки стваран догађај” (Каниц 1985а: 227). Каниц запажа маштовита етимолошка тумачења назива појединих места и грађевина (нпр. „Ето, чачкам нешто! И отуда, кажу, потиче и име ’Чачак’” – Каниц 1985а: 538; „’Ту мани!’ (ту прекини)” – место где је Милош прекинуо градњу будућег манастира Туман – Каниц 1985а: 196; „манастир ’Намасија’ (тј. нама сија)” – Каниц 1985а: 274 и сл.), затим фреквентност предања која тумаче топониме, као и правилност по којој се одређени сижеи фиксирају за увек исте, типске ликове. Тако је већину утврђења изградила „проклета Јерина”:

У сећању народа она је остала „проклета”, јер је за изградњу тврђаве народ морао у непрекинутом ланцу да пребацује материјал са рушевина далеких тврђава Калиште и Ждрело у долини Млаве; дванаест пуних година се у Браничевској жупи није смело појести ниједно јаје, јер су се морала предавати за мешање с малтером да би се повећала његова везивна моћ (!). Српска мржња против грчке деспотовице избија из свих легенди у којима се она помиње; у њима је Јерина приказана као градитељка већине утврђених градова и као најзлодушнија жена у земљи (Каниц 1985а: 136–137).

Многе градове подигле су сестре кнегиње:

О настанку Ниша постоји предање да га је саградио краљевић Ниша каменом с оближње хумске чуке, док је његова сестра Вида озидала тврди град Видин (Каниц 1985б: 137).

Неколико истраживача који су пре мене узгред помињали Гамзиград приписивали су ову тврђаву разним народима. У једној легенди се као њена градитељка помиње Гамза, сестра оне кнегиње Виде која је саградила Видин (Каниц 1985а: 374).

Једну од карактеристичних црта јужнословенских легенди чини то што у њима већину старих градова оснивају краљевске или кнежевске кћери (Каниц 1985б: 137).

Ктитор црквава претежно је „цар Лазар” или неко ко је са њим у сродничкој или вазалској релацији. За изглед рељефа најодговорнији су отисци које остављају Маркове стопе, коњ или буздован. Мештани памте места где су сахрањени велики јунаци, а непознато гробље зову турским, латинским, жиновским или „гомиле”. И у њима, као и у неименованим „градиштима” или „градинама”, Каниц открива римске и средњовековне реликте. Више пута записује и предања о погибијама, изгубљеним биткама, турском уништавању читавих села или пак о рушењу и прелетању црквава:

Круну брда чини црквица Св. Илије, подигнута вероватно на рушевинама неке римске стражарске куле и наслонена на једну стрму кречњачку косу. У народу постоји веровање да је црквица прелетела на ово место из Прилика, које се налазе 6 км јужније, кад ју је једна сељанка оскрнавила тиме што је на олтарски зид обесила рубље да се суши (Каниц 1985а: 574–575).

На северозападу је остало Грбавче, а између њега и Преконоге налазе се рушевине старих зграда и црквава; према народном предању, највећа од њих, ’Милетина црква’, прелетела је с брда Подвис, јер је тамо била обесвећена (Каниц 1985б: 368).

Пошто смо прегазили оба рукавца Јасеничке реке, нашао сам се пред црквицом у Короглашу... Из тога доба потичу и многе легенде међу влашким становништвом о оснивању црквице. По једној, она је овамо долетела из ’грешне земље влашке’... (Каниц 1985б: 469).

У југоисточној Србији сусрео се више пута с предањем о воденом бику или чудовишту у језеру, које наноси штету мештанима, али и штити тај крај:

Прича се да је на њој некада било језеро, у коме је живело неко чудовиште, 'аловити', које је убијало све бикове у селу све док се није нашао један одважан момак који га је извукао из воде. Али отада се сушило све дрвеће около, па отуда и назив Суваја (Каниц 1985а: 626).

Наједном се прекрстио и почео, показујући према једној повећој бари, причу о 'језерском бику', некој црној воденој животињи која ту живи; она је раније ноћу често излазила из свог воденог скровишта и свако говече које јој се нађе на путу убијала. Онда је једном старом Циганину пала на ум срећна мисао да најјачем сеоском бику искује на роговима гвоздене шилке, па је овај бик оно чудовиште тако ранио да више није излазило из воде. Каже да су неки Власинчани бика видели и чули да риче (!) само пред избијање куге или рата, као 1829, 1877. и 1884. (Каниц 1985б: 273).

Распрострањене приче о закопаном благу обавезно прате и коментари о неуспешном трагању за њим. Како путовања одмичу, а истоветни сичеи незнатно варирају, Каниц их све више сажима и све ређе жанровски одређује као предања, легенде, приче, што иначе варира као синониме. Уместо тога најпре користи маркере: „кажу”, „прича се”, „наводно” или знаке навода, а при крају и сасвим изоставља било какве жанровске обележиваче кад се сличан садржај више пута понови. Исто тако скраћује позната предања до те мере да од њих остају само назнаке, она се подразумевају. Нпр. кад описује увале Саве планине, помиње узвишење Шупљи камен „на коме је Марко Краљевић проверавао ваљаност свога буздована” (Каниц 1985б: 199–200). Такође, радо самерава податке које нуде предања са потврђеним историјским фактима, наглашавајући очигледне грешке у усменом памћењу и чудећи се наивним људима који предања тврдокорно држе за истините.

Много веће поверење има у епске народне песме из Вукових збирки, не испитује њихову веродостојност, штавише, на њих се неретко и ослања. Упо­ређује епске мотиве са историјским чињеницама или тражи у њима потврду својих истраживања. Нпр. од 80 римских утврђења на Дунаву које бележе извори, он је пронашао 76, а песме говоре о 77 латинских градова (Каниц 1985а: 17). Одлуку да Лазар сагради чврсту цркву у песми о зидању Раванице сматра пророчком (Каниц 1985а: 283–284), одметање у хајдуке илуструје стиховима о Мијату хајдуку (Каниц 1985б: 60). Иако добро познаје нашу класичну епiku, углавном је само кратко парафразира, док песму о смрти војводе Пријезде целу наводи када говори о Сталаћу. По правилу, не пропушта да нотира, често сасвим прецизно, поетске изворе у којима се помињу локалитет на коме се он тренутно налази, догађај и јунак који се за то место везују.

Од ових паралела, важнија су сведочења о истрајности епике и живој поетској пракси и актуелном репертуару, који Марку Краљевићу и Милошу Обилићу придружује равноправно и устаничке прваке. Каниц примећује да се доста о њима пева, а песме о Анти Богићевићу чуо је чак и у арнаутским селима (Каниц 1985а: 390; Каниц 1985б: 344). Драгоцене су и цртице о још увек популарној гусларској традицији – њу одржавају ђаци, сеоски писари, а нарочито пандури и граничари – они у караулама прекраћују време певајући најрадије о хајдучима, на које Каница и подсећају (Каниц 1985а: 395). Он уо-

чава промене наратива и извесно уступање пред писменошћу и образовањем, као и повратни утицај Вукових и других записа.

Примери и цитати из лирске поезије су веома ретки и имају функцију узгредне илустрације нпр. ковиља („Лепа Пава у ковиљу спава, / Њој се Раде кроз ковиље краде” – Каниц 1985а: 439) или наочитости ваљевских девојака („Чувене су Ваљевке девојке” – Каниц 1985а: 425). У духовској ноћи чује и бележи краљичке песме (Каниц 1985а: 376), а има прилике и да у кућама својих домаћина више пута буде дочекан здравицама, али их, као ни гусларске изведбе, нажалост, не записује.

Док су предања и стихови народне поезије послужили као потпора казивању о прошлости српског народа, дотле се кроз описе обичаја, Каниц потпуно премешта на етнолошко тло и савремену животну праксу. Ипак, иако наглашава да жели да опише народни живот, прикази народних обичаја свели су се на оне којима је директно присуствовао, а осим тога остали су прилично површни, врло сажети, без много појединости, више узгредни и информативни, понегде само нотирани. Тако је могао да види и у кратким цртама скицира свадбу у Црној Трави и Тимочкој крајини, славу, наздрављање, игранке за црквене празнике, погребне обичаје појединих села. Свакодневни живот одсликава се кроз цртице о још живим сеоским задругама, кућама, скромном покућству, локално популарним занатима, народној радиности, уобичајеним мушким и женским пословима у селу и граду. Занимљив опис кнегиње Љубице уклапа се у ту слику патријархалне Србије:

Радила је све оно што у српској доброј домаћинској кући пада у део жени. Прела је, месила и пекла хлеб, кувала слатко, надзирала рад у шталама и у пољу... Ако је кнез био присутан, кнегиња га је по старом српском обичају сама служила, не седајући за сто (Каниц 1985а: 176).

Каница су, као угледног госта, свуда дочекивали радо и обилним трпезама², али он и овде пребрзо прелази преко обиља које је нудило могућност за раскошне описе. Од пића издваја добру ракију, вино и „српски чај”, јела само набраја, ретко застајући да опише неко од њих, као нпр. белмуж:

Уза сва ова послужења дошао је и 'белмуж', по турском имену свакако неко оријентално јело. Справља се од сира добијеног од слатког млека тако што се прво оцеди сурутка, па се онда сир у једном специјалном котлу стави на ватру да се отопи и проври; тада му се дода кукурузно или пшенично брашно и меша све док се из масти не издвоји грудва, коју неки још зачињавају црним луком (Каниц 1985б: 72–73).

Исто тако, застаје на разноликој одећи у сваком округу, задржавајући се више само на мушким капама и огромним женским китњастим украсима за главу, препуним новца, накита и цвећа, а све то је употпуњавао својим цртежима:

Жене су биле заступљене упадљиво лепим типовима и у том погледу нису заостајале за мушкарцима. Ови носе фес обавијен белом марамом... Удатим женама врло лепо

² Више о Каницовим описима механа, вашара, слава и обедовања у домаћинским кућама на путовањима кроз Србију у: Костић 2011: 53–66.

пристаје шарена, пругаста марама, забачена преко главе на италијански начин; украшена новчићима и природним цвећем, она живописно уоквирује богату тамну косу (Каниц 1985б: 73–74).

Каниц није заборавио ни етничке групе које су делиле територију са српским народом, узгредно се осврћући и на њихову свакодневицу, послове и обичаје. Иако му је наука оправдано замерила погрешке у вези са одвајањем Шопа и Торлака (Каниц 1985б: 233–234) од српског језгра (Стојанчевић 1985: 605), запажени су, исто врло кратки, описи живота Црновунаца (Каниц 1985б: 220–223), Влаха (Каниц 1985а: 264–266; 1985б: 404; 407–408, 413) и Арбанаса (Каниц 1985б: 331–332; 342–343).

Сасвим су штуре, стереотипне и негативно осенчене слике досељеника из Црне Горе или Баната у јужне крајеве државе после присаједињења тог краја Србији и повлачења Турака (Каниц 1985б: 305), али је зато општи етнопсихолошки профил српског народа много колоритнији кад се саберу Каницови утисци расути по целом штиву. Више пута наглашава српску гостољубивост, а истиче и скромност, трпељивост, вредноћу, оштроумност, самопоузданост, јуначност, слободарски дух, посвећеност породици, оданост прецима, равноправност, говорнички дар, маштовитост, али при том не жмури ни на осветољубивост, склоност ка страначким свађама и политичкој хајдучији, разбојништву, ксенофобију, немарност према старинама и шумама, а посебно критикује сујеверје и неповерење у медицину. Распрострањено веровање у лековитост извора, бројна предања о чудотворним манастирима, а и пракса одвођења болесних калуђерима и врачарама изазивали су Каницово отворено негодовање:

Ганут, испратих погледом ово јадно дете, чије су се уснице на махове трзале у последњој борби. Уместо у град лекару, оно је доведено у влажну, хладну цркву; уместо лека, добило је светлост свећа и молитву. Једно мало, беспомоћно створење падало је пред мојим очима као жртва вере претворене у безумље. На мојим уснама је лебдела осуда калуђерова понашања; али зар и на напреднијем Западу многа његова браћа не поступају као и он? Зар се и они, упркос свим напрецима науке, не труде свим силама да повременим измишљањем нових чуда задрже народ у сујеверју? (Каниц 1985а: 269).

Јер лекар је више него ико други имао да се бори са дубоко укоревеним предрасудама; он се мора упуштати у борбу с противницима као што су Цигани, старе жене и непросвећени калуђери! (Каниц 1985а: 287).

Каницу је, као просвећеном Европљанину, сметало празноверје калуђера, трговина „посвећеним сличицама, свећама и амајлијама” (Каниц 1985б: 74), њихова примитивност, заосталост и необразованост. Коментаре илуструје усменом анегдотом:

Ако су и били мало изнад сеоских попова незналица, који нису умели честито ни читати, калуђери нису могли вршити никакав културни утицај на народ, јер су као и он били у власти дубоко укоревених предрасуда. Према томе, њихов удео у несумњивом напретку Србије на пољу народног образовања био је сасвим незнатан. Позната анегдота о баби која је на питање зашто молитвеник држи наопако одговорила да су јој га деца код куће тако ставила у руке кружи у мало друкчијој варијанти и у Србији: ту поп баца кривицу на ђаке. Под турском владавином о литургији једва да је могло бити говора; попови су знали најпотребније молитве напамет, а читање из књига је било само фикција којом се у очима народа подизао углед верских обреда (Каниц 1985б: 36).

Светитеље којима су се Срби молили видео је као полупаганске, а није много разумео веровање у урок и отпор људи његовом цртању портрета због ирационалног страха од „уписивања” лика:

Уто је на коњу наишао и један сељак веома необичног изгледа, с огромном шубаром на глави и неким смешним седлом; на кметов знак он заустави коња. Инжењер га је задржавао разним запиткивањима да би ми дао времена да га нацртам. Влах је ипак приметио да га 'уписујем', узнемирио се и претрашено узвикнуо: 'О боже, шта ме још данас неће снаћи!' Изгледа да га чак ни бакшиш, иначе опробано и врло успешно средство, није могао ослободити страха од 'чини'. И у Србији сам наилазио на веровање да ће убрзо умрети онај ко се да сликати (Каниц 185а: 265).

Идући за идејама објективне илустрације, Каниц је настојао да цртеже појединих крајева употпуни сликама људи, при чему је примећено да у центру његових ликовних интересовања нису догађаји, свакодневне животне ситуације или обичаји, него типски портрети људи и њихова ношња (Тимотијевић 2011: 124). Прикупљао је скице за збирку портрета, али се није упуштао у њихову детаљну анализу с антрополошког становишта. Пажњу му привлаче лепе црте лица људи у појединим крајевима без конкретних појединости. Нпр. запажање о Мачванима – „Овде се види упадљиво много лепих људи (Каниц 1985а: 382) или опис Влаха у селу Јабуковац: „То је редак људски сој, са егземпларима узорне лепоте оба пола какви се, у погледу чистих античких црта, тешко могу наћи и у самој римској Кампањи” (Каниц 1985б: 460).

Етномузиколошки и етнокоролошки осврти такође су слабо заступљени. Осим кратких бележака о певању уз гусле, Каниц сведочи и о пракси свирања у фрулу, диле, гајде, виолину, у српској, влашкој средини или међу Циганима. Иако је коло било неизоставно на свим колективним свечаностима, не описује игру, већ само издваја поједине – „србијанку”, „зајечарку” (Каниц 1985б: 408), „параћинку” (Каниц 1985а: 263, 306), „игру ханцара” (Каниц 1985б: 343), и помиње степен њихове сложености.

Етнолингвистички аспект такође је пригушен. Каниц примећује разлике у локалном говору, језичке сличности источне Србије и Косова, посебност торлачког говора, а нарочито је задивљен богатством српских поздрава и благослова. Пословице и изреке претежно су у служби осветљавања локалног колорита и описивања становника појединих крајева (нпр. „Београде, залуду ти хвала, кад је теби Крагујевац глава” – Каниц 1985а: 300; „Вредан као Заглавчанин”³ – Каниц 1985б: 356–357; „Ко се ожени Влахињом, цела ће му кућа постати влашка” – Каниц 1985б: 460), а негде су фразеологизми употребљени узгредно и функционишу као латентни фолклорни материјал, јер су кроз године боравка у Србији ушли у језик самог путописца (нпр. „Из мојих уста у божје уши!” – Каниц 1985а: 108; „Страдао као Јанко на Косову!” – Каниц 1985б: 303, 315).

Фрагментарну фолклорну грађу прати и површан приступ, јер Каниц врло ретко наводи изворе, међу којима највише посеже за Вуковим песни-

³ На овом примеру Д. Крстић показује значај Каницових запажања у области етнопсихологије становника књажевачког краја (Крстић 2016: 88).

чким збиркама и *Рјечником*, Милићевићевом *Кнежеввином Србијом*, *Старинаром*, *Гласником Српског ученог друштва*, *Гласником Српске краљевске академије*, итд. Милићевић је најчешћи изворник, али се стиче утисак да повод није био прецизност навода већ анимозитет, потреба да оспори тачност Милићевићевих података и изрази сумњу да је он заиста посетио локалитете о којима пише.⁴ И када грађу добија на терену, такође само спорадично саопштава имена информатора, пре бележи анонимне водиче, пандуре, попове, кнезове и сеоске домаћине, а углавном потпуно прескаче изворе. Разлоге треба тражити у томе што он не наступа као фолклориста иако себе назива „етнографом и археологом”. Из угла данашње науке, могла би му се још спочитати и упорна рационализација и тежња за проверавањем истинитости усмених наратива, слабо разумевање народне религије, али не треба губити из вида да прикупљање усмених творевина и није био његов примаран циљ. Не може се оспорити већ поменути илустративност фолклористичких секвенци и њихово занимљиво преплитање са фактографским и књижевноуметничким слојевима. Ипак, највећи и несумњиви допринос Каницовог дела фолклористици представља веома прецизан увид у њено стање у другој половини XIX века. Овај неуморни путник, који је доспео и до најдаљих српских срезова, дао је верне отиске народног живота, показао жилавост усмене традиције и кроз белешке и цртеже трајно ухватио њене обресе у одређеном тренутку и на одређеном месту, пружајући потоњим проучаваоцима фолклора чврсте параметре за даља истраживања њених увек неизбежних мена.

ЛИТЕРАТУРА

- Васић 1929: М. Васић, Феликс Каниц (поводом стогодишњице рођења), Београд: *Српски књижевни гласник*, XXVII/1, 594–603.
- Каниц 1985а: Ф. Каниц, *Србија: земља и становништво од римског доба до краја XIX века*, 1. књига, Београд: Српска књижевна задруга: ИРО „Рад”.
- Каниц 1985б: Ф. Каниц, *Србија: земља и становништво од римског доба до краја XIX века*, 2. књига, Београд: Српска књижевна задруга: ИРО „Рад”.
- Костић 2011: Ђ. Костић, Путovati и на путовању тело ојектити, у: Ђ. Костић (прир.), *Слике са Балкана Феликса Каница*, Београд: Народни музеј, 53–66.
- Крстић 2016: Д. Крстић, Допринос Феликса Каница етнографском познавању књажевачког краја, у: В. Стојадиновић (прир.), *Феликс Каниц о књажевачком крају*. Књажевац: Народна библиотека „Његош”, 83–99.
- Радовић 2105: Д. Радовић, О трећем тому „Краљевине Србије и српског народа” Феликса Каница из 1914. године, у: И. Љубомировић (прир.), *Феликс Каниц на централном Балкану – 150 година истраживања у Нишу*, Ниш: Филозофски факултет, 213–223.

⁴ Подсећања ради, након првог издања Каницове *Србије* 1868, Милићевић деценију касније, 1876. објављује истоимену монографију, много боље прихваћену.

Стојанчевић 1985: В. Стојанчевић, Феликс Каниц и његово дело о Србији и српском народу, у: Ф. Каниц, *Србија: земља и становништво од римског доба до краја XIX века*, 2. књига, Београд: Српска књижевна задруга, ИРО „Рад”, 597–606.

Тимотијевић 2011: М. Тимотијевић, Визуелна представа Србије у делима Феликса Каница, у: Ђ. Костић (прир.), *Слике са Балкана Феликса Каница*, Београд: Народни музеј, 113–144.

Danijela R. Petković

THE FOLKLORE ASPECT OF THE TRAVELOGUE *SERBIA: THE COUNTRY AND ITS POPULATION FROM ROMAN TIMES TO THE END OF THE XIX CENTURY*
BY FELIX KANITZ

(Summary)

Kanitz's summary view of his fifty-year studies of the Kingdom of Serbia from the late 19th century to the early 20th century was given in three volumes of notes from his travels in the Balkans. The first two books have been translated in our country and entitled *Serbia: The Country and its Population from Roman Times to the End of the XIX Century*. This travelogue, as a good example of a borderline, fluid, hybrid genre, which implies the permeation of numerous humanistic disciplines, brought important observations about the history, geography, archaeology, architecture, culture and traditions of the people. The paper discusses the folklore aspect of Kanitz's travelogue. Apart from the expected ethnological sequences about the everyday life, customs and beliefs of the people he met, Kanitz also incorporates some genres of folkloristics in the narrow sense, such as cultural and historical beliefs or epic poems, into the literary and publicistic segment of his research. He compares oral narratives with official historical facts or illustrates the ethnopsychological profile of the Serbian people using folklore micro-genres. Although his approach to the material is superficial, and the folklore sequences are only an illustration of what he is talking about, Kanitz's contribution is a precise overview of folklore in Serbia from the late 19th century.

Keywords: Felix Kanitz, travelogue, folkloristics, traditions, oral poetry, ethnolinguistics, ethnochoreology, ethnomusicology, ethnopsychology.